

36. Ключко Л.С. Комплекс скифського костюма // Каммергайтн и скифы: Тез. докл. Междунароц. семинара, посвящ. памяти А.И. Тереножкина. - Мелитополь, 1992. - С.121-123.

М.Г. Арустамян

**Максим Бишевський -
київський майстер - срібляр XIX століття**

Протягом XIX ст. Київ був великим економічним та культурним центром Правобережної України. В місті успішно розвивались різні ремесла, серед яких важлива роль належала ювелірному. Продовжуючи славні традиції, нагромаджені протягом попередніх століть, київські майстри золотих та срібних справ створювали модні ювелірні прикраси, посуд, предмети побуту та церковні вироби.

В цих витворах знайшла відбиток чарівна краса Києва, оспівана мандрівниками: "Атмосфера вишуканості, численні церкви зі святосяйними куполами, сліди старовини на кожному кроці"¹ стали постійним джерелом натхнення для ювелірів.

Документи з описом робіт, виконаних на замовлення, а також музейні вироби донесли до наших днів безцінну інформацію про їхніх чудових творців - Самсона та Олександра Стрельбицьких, Федора Коробкіна, Герасима Проценка, Петра Арендаревського та інших.

Ім'я Максима Бишевського, київського майстра срібних справ, мало відоме у колах мистецтвознавців та працівників музеїв. Деякі дані про нього наведено у словнику, присвяченому українським майстрам. Йдеться про книгу М.Петренка "Українське золотарство XVII-XVIII ст." /Київ, 1979, с.156/.

Між тим, в документах київської ремісничої управи цехів за 1811-1836 роки, у різних матеріалах, що зберігаються в історичному, міському та обласному архівах є записи про Максима Бишевського, які дають уявлення про життя майстра, розкривають деякі особливості його творчості.

Максим Матвійович Бишевський народився 1818 року в Києві. Його батько - Матвій Самійлович, виходець із селян, до 1816 року був на службі у колегського радника К.Проскури в містечку Германівка Київської губернії².

Одержавши волю, він незабаром переїхав до Києва разом з дружиною Марфою та трьома доньками - Єфросинією, Оксаною і Олександрою³.

Як правило усі новоприбулі сім'ї приписувалися до якогось цеху. На той час в Києві нараховувалось 16 цехів⁴.

Матвій Самійлович виявив бажання записатись в м'ясний цех. В тому ж цеху був і його син Максим. Але 1844 року він подав до міської Думи прохання про переведення його до орібного цеху. Необхідність переводу пояснювалась тим, що "он торговцем и промыслом свойственным мясному званью не занимался, а изучилась мастерству серебряных изделий"⁵.

Відсутність деяких документів не дає змоги визначити, у яких саме майстрів Бишевський навчався кваліфіцій майстерності. Можна тільки припустити, що після смерті батька Максима Бишевського у чотирнадцятирічному віці віддали учнем до однієї із подільських майстерень. 1838 року Іван Вінниковський, відомий у місті майстер золотих та срібних справ, прийняв його підмайстром отроком на один рік і зобов'язався забезпечувати платню у розмірі 80 карбованців.

В книзі підмайстрів київського орібного цеху було зроблено відповідний запис: "подмастерій Бишевский на основании Высочайше утвержденного в 12 день ноября 1799 года цехового Устава § 5 обязан почитать как самого мастера и его семейство, так и къ работъ быть прилежным и послушным; золото и серебро какимъ весомъ для работы получить, таким... отдать, кроме обыкновенной утары; в рабочей за инструментомъ и мальчиками осмотреть... не какъ мальчику, а какъ подмастерому, вести себя честно и добропорядочно.... к другому хозяину не переходитъ..."⁶.

Після закінчення навчання майстри видавали підмайстрам атестати, необхідні для пред'явлення до ремієничої управи та до цеху. В атестаті давалась характеристика не тільки здібностей підмайстрів, але зверталась увага також на їхню поведінку. Для підмайстрів, що хотіли стати майстрами, у київському срібному цеху встановувались іспити, які згідно статуту ремієничих цехів /глава 4, стаття 12/, проходили у спеціально визначеній майстерні досвідченого майстра під наглядом "не менше трьох старшин та почесних майстрів"⁷.

Крім свідцтва про результати іспиту з певного ремесла, вони мали видавати документ, котрий засвідував спроможність випускника відкрити майстерню та придбати необхідні для роботи інструменти.

Максим Бишевський успішно пройшов навчання в цеху орібному і одержав 1843 року свідцтво майстра за № 839⁸.

На підставі цього документа він мав змогу займатися виробництвом кваліфікованих виробів "во всех местах, дозволенних ему законом, а также содержать подмастерьев, учеников: иметь вывеску, принадлежащую ремеслу его".

Бішевський відкрив майстерню у власному напівкам'яному будинку на Андріївському узвозі. Вона розташовувалася у вологому підвальному приміщенні⁹. Окрім цього будинку, йому належав ще й дерев'яний.

Як засвідчують архівні матеріали, 1844 року Бішевський найняв для роботи підмайстра та учня.

З підмайстром Федором Івановичем Соловйовим, селянином із м.Блещь Орловської губернії, було укладено контракт на один рік. В кінці року майстер мав видати йому платню у розмірі 10 крб. асигнаціями. Умовами контракту передбачалось, що Ф.Соловйов не може самовільно /без дозволу хазяїна/ припинити роботу в цеху. Підмайстер давав йому також таку обіцянку: "ежели я загуляв самовольно, без ведома хазяїна, то оные дни обязуюсь отработать день за два дня, а ежели со спросом, то день за день"¹⁰.

Із учнем, київським міщанином Кириллом Павловичем Хотяновським, Бішевський уклав угоду строком на п'ять років. За час навчання майстер мав забезпечувати його верхнім і нижнім одягом, а також оплачувати казенні та рекрутські податки. Після закінчення дії договору Хотяновський зобов'язувався повернути хазяїну рекрутські гроші, які було за нього сплачено¹¹.

Майстер, у свою чергу, гарантував йому пристойний одяг /такий, як у доброго і поважного підмайстра¹¹.

Вірогідно, справи у майстерні йшли успішно, були замовлення. Тому 1845 року Бішевський представив до запису в цех ще одного майстра - Олександра Васильовича Процапка. А через рік взяв учнем двоюринського сина Корнієвича.

Слід відзначити, що взаємовідносини майстрів з учнями і підмайстрами складалось не завжди нормально. Між ними дуже часто виникали конфлікти: майстри скаржились на несумлінне ставлення учнів до роботи.

В свою чергу учні звинувачували майстрів у тому, що вони не займаються їхнім навчанням і суворо карають. Серед документів київської ремісничої управи збереглась скарга державного селянина Григорія Стороженка на Максима Бішевського.

Вона становить безперечний інтерес. Тому відтворюємо її повністю: "Находясь я у золотих и серебряных дел мастера Максима Бышевского десять лет мальчикомъ , ась первого числа января сего года за подмастерья ценою за шестьдесятъ руб. серебром в годъ, который вчерашнего числа вечеромъ нанесъ мне сильно несносимне побой за то, что я с другимъ подмайстерьемъ спорились, когда же мальчикъ сказалъ мастеру Бышевскому, что онъ напрасно меня бьет, тогда Бышевскій так же схватилъ того мальчика за волосы и бросилъ объ верстахъ спиной и ударилъ несколько разъ въ ухо так сильно, что даже пошла кровь. Донося о семъ Киевской Ремесленной Управѣ, имелъ честь покорнейше просить не оставить своимъ распоряженнемъ об отправленіи мене къ медику для освидѣтельствованія, и взыскать съ него Бышевского за нанесеніе мнѣ побоевъ удовлетвореніе по своему усмотреніи

Григорій Стороженко

августа 8 дня 1866 г.

г.Кіевъ" 12.

Спочатку скарга розглядалась в управі, до якої Максима Бышевського було запрошено для пояснення, а потім її направили в цех. У зв'язку з тим, що в архіві відсутня відповідь цехового старшини щодо міри покарання майстра, можна припустити, що цій скарзі необхідної уваги не надали.

З часу відкриття майстерні в особистому житті Максима Бышевського сталися зміни. Він одружився на Олександрі Маойсєвій. Вінчання відбулось у церкві Миколи Доброго. Свідком їхнього шлюбу була рідна сестра Бышевського Оксана, послушниця Києво-Флорівського монастиря¹⁴.

З часом в сім'ї Максима Матвійовича з'явився син - Феодосій.

Тоді Максим Бышевський був у місті досить відомим квалітром. "Пользуясь довериемъ церкви и монастырей, публики", "благодаря /своему/ неуспыному трудолюбию", як він писав в одному із прохань, йому доводилось виготовляти різні срібні вироби. Крім міських замовників, до нього звертались із цікавими пропозиціями поміщики з Київської губернії. Але майстер не мав права на виїзд з міста без свідчення про звільнення, яке видавалось цехом. Для його отримання необхідна була згода не менше трьох майстрів цеху, а також відсутність заборгованості у виплаті казенних податків та інших повинностей.

Крім цих умов, майстер мав стояти у рекрутській черзі.

1853 року М.Бішевський отримав свідоцтво про звільнення від цеху, яке послужило підставою для видачі йому в Міській Думі річного паспорта.

Завдяки цьому він мав можливість виїздити з Києва, якщо була необхідність, або на увесь строк, вказаний у паспорті, чи по декілька разів на місяць.

1854 року Бішевський оформив контракт з купцем Степаном Грабенковим на виконання робіт в м.Золотоноші Полтавської губернії, де він мав виготовити срібні шати для настінних ікон Миколаївської соборної церкви. При цьому обумовлювався строк виконання замовлень: вироби повинні бути готовими "до світлого свята Христова". Крім шат, Бішевський зобов'язувався виконувати також інші церковні роботи. 1854 року він уклав договір з поміщиком Трошинським з містечка Кагарлик про те, що зобов'язується "оделать для тамошней церкви священные сосуды и оправить Евангелие на орок освящения церкви к июню месяцу сего года"¹⁵.

Третій контракт Бішевський оформив із поміщиком Капоренником із с.Бобровиці Чернігівської губернії на виконання двох срібних шат.

Всі вищезгадані роботи майстер почав виконувати з матеріалів замовника. Йому, як це вказувалося у документах, надали церковне срібло. Найвірогідніше за все, йшлося про вироби, що були на той час уже в поганому стані. Крім срібла замовників, Бішевський для різних потреб виконання замовлення, використовував і свій матеріал.

Документи наступних років свідчать, що він продовжував виконувати замовлення в невеликих містечках Київської губернії. Саме з цієї метою постійно відлучався з Києва¹⁶.

В таких випадках контроль за майстернею покладался на онка. Коли Феодосія обрали старшиною срібного цеху на 1868 рік, Бішевський звернувся до Міської Думи з проханням провести збори й переобрати нового старшину. Необхідність цієї акції він пояснював тим, що його син ще не відділений в родині і "если допустит вступление его в должность старшины, то я лишавсь единственного помощника и могу понести значительный убыток в своей коммерции"¹⁷.

Міська Дума розглянула лист Бішевського і направила відповідь в ремісничу управу цехів, у якому говорилось, що прохання

заслугує уваги. Тому Дума дозволила звільнити Феодосія Бишевського з посади старшини і рекомендувала затвердити інших кандидатів - Петра Савицького або Вікентія Валейку¹⁸.

Слід відзначити, що острах зазнати збитків у випадку призначення сина на посаду старшини, був певно перебільшеним. За даними 1868 року в майстерні Бишевського працювало п'ять підмайстрів і три учні¹⁹.

Всі майстри срібного цеху були зобов'язані платити податки, що розподілялись між ними у співвідношенні із промислом і заможністю кожного. У випадку їхньої втечі або смерті, усі члени товариства обкладались додатковими сумами податків. Відносно цього є цікаві документи 1849-1851 років про обов'язки Максима Бишевського виплачувати податки за померлого Івана Степановича Чечика, майстра золотих та срібних справ. Покійний залишив йому 100 крб. асигнаціями для сплати казенних та рекрутських повинностей до початку наступної ревізії. Однак цех зобов'язав Бишевського щорічно платити за Чечика, як за живу душу 9 крб. 50 коп. сріблом. Таке рішення мотивувалось тим, що Бишевський присвоїв собі інструменти покійного, вартість яких була оцінена у 150 крб. сріблом. На відмову Бишевського виплачувати додаткові гроші, цех пригрозив йому екзекуцією²⁰.

Протягом трьох років тривало існування між цехом та Міською Думою, яка розглядала скарги Максима Бишевського. В одному із прохань на ім'я міського голови Миколи Семеновича Балабухи він писав, що Чечик заповідав йому віддати інструменти срібної майстерності "за мое с семейством старание при его болезни и погребении тела, что может явствовать домашняя Чечика записка, в роде Духовного завещания"²¹.

При цьому він відзначав, що порівняно із цеховою оцінкою інструментів, їх справжня вартість 40 крб. сріблом.

Не зважаючи на розпорядження М.С. Балабухи "взыскать о Бишевского одни подати и общественные повинности без всяких налогов"²², цех продовжував наполягати на виплаті надлишкового платежу. Така "жорстка" позиція цеху щодо оплати податків пояснюється тими значими видатками, які випадали на оплату податей за осиротілими збитими, померлими без спадкоємців, біглих членів цеху. З кожним роком зростає грошові витрати на утримання хворих у Кирилівській лікарні²³.

Максим Бишевський користувався авторитетом серед членів товариства цього цеху. 1858 року його було обрано цеховим старши-

ном і помічником староости, якому доручали збір казенних грошей. Як правило, виконання громадських доручень відволікало майстрів від основної роботи, котра була джерелом постійного заобітку. Тому вони віднаходили різні приводи для відмови від цієї служби. Не винятком був і Максим Бишевський. У своєму проханні до ремісничої управи він зазначав, що посада цехового старшини вимагає щоденної присутності у цеху, котра призводить до невиконання замовлень, внаслідок чого він може розоритися "и изъ хозяина здыается работником, дабы приобрести насущный хлеб"²⁴.

Крім цього доказу, Бишевський писав, що за дорученням Міської Думи він проводив збір грошей з подільських мешканців, які не сплачували за наймання приміщень у будинку Коробкіної.

Але Реміснича управа виявила пояснення цеху обгрунтованими і такими, що заслуговують уваги. Тому прийняла рішення не звільняти Бишевського від посади цехового старшини. Судячи з тону прохання квалітра, в нього були напружені відношення із цеховим товариством. Зокрема, він звинувачував своїх колег у тому, що вони скористались його відсутністю в місті і провели вибори. Він писав, що "зависть и нерасположение к нему некоторых неблагонамеренных людей привели к тому, что общество старалось его всячески угнетать налогами и службами".

Складні стосунки з цехом стали причиною його переходу 1854 року до складу товариства при Міській Думі.

Відсутність прізвища Бишевського в списках цього товариства у 1855 році дає можливість припустити, що стосунки з цехом нормалізувались. Це підтверджується документами наступних років, де він згадується серед членів срібного цеху, які мали право голосу на громадських виборах²⁵.

М. Бишевський мав репутацію знающего і досвідченого квалітра. Тому 1866 року цехове зібрання обрадо його ревізором зі срібною майстерністю. Такої честі було удостоєно квалітрів Михайлецького та Бугаєвського. Посада ревізора вводилась у Києві за рішенням ремісничої управи для перевірки майстрів єврейської національності, яким згідно указу Синоду від 1865 року "дозволяли проживати повсюди в імперії". Поява в місті майстрів, які погодило володіли ремеслами, викликала нарікання з боку замовників. Вони звертались до ремісничої управи із скаргами з приводу завдань їм збитків. Тому ревізори мали екзаменувати всіх ремісників-євреїв, навіть не зважаючи на те, що вони мали ремісничі

посвідчення. В тих випадках, коли вони демонстрували недосконалі знання ремесла, їм загрожувала висилка із Києва²⁶.

Протягом 60-70 років XIX ст. Максим Бишевський виконував роботи як на замовлення, так і для продажу на ярмарках. У Києві найбільшу популярність серед купців та ремісників мав Хрещенський ярмарок. Задовго до його відкриття вони направляли заявки про свою участь і просили надати їм приміщення для торгівлі в Контрактовому будинку. Такі заможні варшавські купці як Фраме, Норблін, Генакер сплачували за приміщення, зняті під магазини в нижніх поверхах: контрактового будинку, по 265-350 крб.²⁷.

Для багатьох комерсантів кімнати на поверхах коштували досить дорого. Тому вони прагнули анімати приміщення в балаганах, які будувались на Олександрівській площі. Тут краці місця коштували від 40 до 90 крб. Тому не дивно, що Максим Бишевський виставив на продаж срібні речі біля балагану, побудованого поряд із Контрактовим будинком. У зв'язку з тим, що за користування балаганом збирали платю за кожен квадратний сажень, він заплатив 15 крб. у прибуток міста²⁸. На каль, ми не маємо відомостей про те, яку кількість срібних виробів Бишевський виставив на продаж і скільки продав.

В архівних документах його ім'я згадується востаннє у зв'язку із обстеженням технічного стану майстерень міста. В журналі фабричного інспектора за 20 серпня 1890 року було зроблено запис: "мастерская Бишевского не работает; изредка работает сам хозяин. Мастерская помещается в подвальном этаже и зимой по всему вероятно сырая"²⁹.

Беручи до уваги похилий вік майстра, можна уявити, що в подальшому він не займався ювелірним ремеслом. Дата його смерті поки що лишається невідомою, оскільки в архівних документах нема про неї жодних згадок.

У Музеї історичних коштовностей України серед виробів XIX ст., є й такі, що були виготовлені Максимом Бишевським. Це срібний шлюбний вінець і потыр.

Вінець виконано у формі корони, що складається із широкого обруча, з'єднаного зверху із дугами, увінчаними накладкою і маленькою прорізною короною з хрестом /див. рис. 1 на стор. 59 : срібний шлюбний вінець - із фондів МКУ/. Гладеньку основу обруча прикрашено двома паралельними рядами "перлин", а фігурні краї

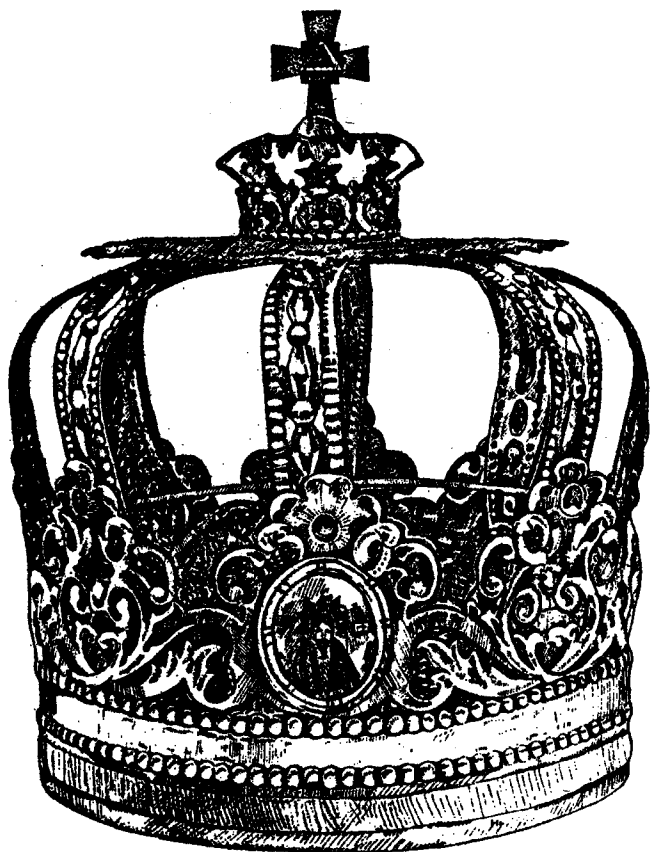

рис. I

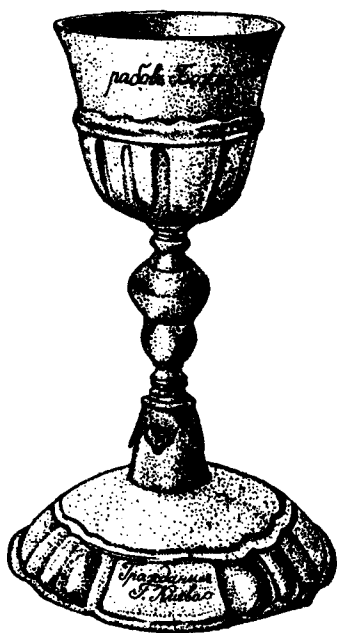

рис. 2

верхньої частини обруча декоровано карбованим рослинним орнаментом та чотирма овальними медальйонами із черневими зображеннями Ісуса Христа, святого Володимира, святої Варвари та святого Митрофана. До внутрішньої частини обруча прикріплено гладенькі стрічка, які перехрещуються. Верхні дуги прикрашено геометричним візерунком і з'єднано із круглою накладкою, на якій вибито тавра: пробірного майстра Олександра Хатського і дата - 1857; проба - 84; герб м.Кієва /архангел Михаїл з мечем і щитом/; тавро майстра в прямокутній рамці - М.Бішевський.

Аналогічне тавро є і на обручі, де зроблено напис: "в'юу І ф. 87 золотяков". Накладку із прорізаними краями увінчано позолоченою короною та гладеньким чотирьохкінцевим хрестом. На лицьовому боці хреста різні зображення всевидячого ока і монограма Ісуса Христа - ІС ХС.

Шлюбний вінець приваблює уважністю розташування візерунка, у якому поєднано рослинні та геометричні мотиви. Переважно світле тло виробу ефектно підкреслюється позолоченими деталями ажурної корони, хрестом та позолоченим тлом овальних медальйонів.

На відміну від професійно виконаного карбованого декору, Бішевському не вдалося повною мірою розкрити свою майстерність при виконанні черневих зображень. Але це не знижує загального сприйняття твору.

Порівняно із вінцем, потиру притаманні суворіші форми, простота виконання /див.рис.2, що на стор. 60 : потир роботи майстра М.Бішевського. Гладенький тулуб чаші прикрашено суцільним кокухом, розкарбованим рельєфними смугами. По вінчику чаші від чотирьохкінцевого хреста вигравіровано напис: "Оздрави и спасеніи рабов божих Максима, Александри и Феодосія".

Чашу з'єднано із стояком грушеподібною формі. Низ підоцна з фігурними краями декоровано хвилястими профільованими смугами і картушами трапецієподібною формі, у яких вирізано вкладний напис: "Сію чашу пожертвовав Гражданин г.Кієва Максим Бішевскій в церков с.Сварамя 1864 го м-ца июля".

Можливо, що вкляд було зроблено в церкву села Сваром"я Остерського повіту.

Проведена в музеї апробація коштовних металів виявила, що у потирі срібна лише основа /500/ , в той час, як чаша, кокух і стояк виготовлені із металу. Можливо, цим пояснюється рішення

майстра відмовитися від орнаментальних прикрас, які значно простіше зробити із м'якого срібла, ніж із металу. До того ж він виступав у ролі донатора. Тому у цьому виробі преваляють дарчі написи, вигравіровані на чаші та основі.

Звичайно, дві роботи Башевського, виявлені у колекції Музею, не дають повного уявлення про його індивідуальну манеру. У зв'язку з тим, що йому доводилось працювати в основному на замовлення, і переважно за межами Києва, в майбутньому це треба вивчати музейні збірки та архівні джерела, які допоможуть окласти найбільш повну картину життя і творчості Максима Башевського — одного із відомих шквалірів київського срібного цеху XIX ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Киевская старина. — К.: 1895. — Т.1. — Октябрь-декабрь. — С.26.

2. ДАМК, ф.17, оп.1, спр.473, арк.2.
3. ДАМК, ф.332, оп.1, спр.12, арк.23.
4. ДАКО, ф.2, оп.11, спр.113, арк.5.
5. ДАМК, ф.17, оп.1, т.1, спр.128, арк.8.
6. ДАМК, ф.337, оп.1, спр.63, арк.4.
7. ДАМК, ф.337, оп.1, спр.149, арк.127.
8. ДАМК, ф.337, оп.1, спр.234, арк.31.
9. ЦДІА, ф.575, оп.1, спр.5, арк.74.
10. ДАМК, ф.337, оп.1, спр.63, арк.12.
11. ДАМК, ф.337, оп.1, спр.63, арк.12.
12. ДАМК, ф.337, оп.1, спр.231, арк.10.
13. ДАМК, ф.337, оп.1, спр.46, арк.23.
14. ДАМК, ф.17, оп.1, спр.39, арк.3.
15. ДАМК, д.17, оп.4, спр.178, арк.11.
16. ДАМК, ф.17, оп.4, спр.2589, арк.32.
17. ДАМК, ф.17, оп.4, спр.2589, арк.32.
18. ДАМК, ф.17, оп.4, спр.2589, арк.33.
19. ДАМК, ф.337, оп.1, спр.234, арк.31.
20. ДАМК, ф.337, оп.1, спр.149, арк.73.
21. ДАМК, ф.337, оп.1, спр.137, арк.13-14.
22. ДАМК, ф.337, оп.1, спр.136, арк.84.
23. ДАМК, ф.337, оп.1, спр.232, арк.28.
24. ДАМК, ф.17, оп.4, спр.178, арк.10.

25. ДАМК, ф.337, оп.1, опр.177, арк.15-16.
26. ДАМК, ф.337, оп.1, опр.234, арк.6.
27. ДАКО, ф.804, оп.1, опр.555, арк.89; ДАМК, ф.17, оп.4 опр.669, арк.1.
28. ДАМК, ф.17, оп.4, опр.1021, арк.122.
29. ЦДІА, ф.575, оп.1, опр.5, арк.74.

К.Г.Арустамян

КВЕЛІРНА ФАБРИКА ЙОСИПА МАРШАКА

Вироби київського ювеліра Йосипа Абрамовича Маршака стали відомими з кінця ХІХ ст. Успіх і визнання на всеросійських та міжнародних виставках поставили його в один ряд із такими славетними ювелірами Росії, як Фаберже, Хлебніков, Овчинников.

Протягом тривалого часу фабрика Й.Маршака була великим ювелірним підприємством в Україні і відігравала роль законодавця у створенні різноманітного асортименту золотих та срібних виробів.

Проте, незважаючи на авторитет та популярність Маршака, його творча спадщина не отримала належної уваги з боку дослідників. Тільки 1913 року з'явилась публікація, присвячена відкриттю всеросійської виставки та 35-річчю заснування фабрики¹. Особливо цінними у цій книзі були ілюстрації кращих виробів, доля яких, як і доля багатьох інших витворів, була загадковою і часом трагічною. Багато цих виробів уже, на жаль, не існує.

У пропонованій увазі читача статті історії фабрики Й.Маршака розглянуто на основі архівних документів. Значно допомогли здійснити дослідження щорічні звіти фабриканта із докладними планами про виробництво та торгівлю.

Цікаві записи зустрічаються також у подорожніх журналах інспекторів, котрі згадували умови роботи майстрів, підмайстрів, учнів.

Поряд із письмовими джерелами, розглядаються у статті і вироби Маршака, які зберігаються в зібранні Національного музею історії України та його філіалу - Музею історичних коштовностей України.

Час відкриття фабрики Маршака збігся із бурхливим розвитком ювелірної справи в Україні. 1902 року із 232 майстерень по виготовленню золотих та срібних виробів, що функціонували у